

Міністерство освіти та науки України

- Кафедра історії України Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
- Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Кафедра історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
- за участю Одеського історико-краєзнавчого музею
Відділу археології Криму і Північно-Західного Причорномор'я
Інституту археології НАН України

**Збірка наукових праць
(за матеріалами конференції 14-15 березня 2024 року)
м. Одеса**

«Історична, краєзнавча та літературна Одещина»

Електронне наукове видання



**Кафедра історії України Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

**Кафедра історії України та спеціальних історичних
дисциплін Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова**

**Кафедра історії України Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка**

**за участю Одеського історико-краєзнавчого музею
Відділу археології Криму і Північно-Західного
Причорномор'я Інституту археології НАН України**

**ІСТОРИЧНА, КРАЄЗНАВЧА ТА ЛІТЕРАТУРНА
ОДЕЩИНА**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2024

УДК 94(477):(06)

У

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 22 від квітня 2024 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № ... від2024 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*

PhD Герасименко В. В. (Одеса) – *відповідальний секретар*

Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)

Д. і. н. Брюяко І. В. (Одеса)

Історична, краєзнавча та літературна Одещина: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2024. 151 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються історії Одещини та прилеглих українських територій. До неї увійшли публікації молодих дослідників, переважно з Одеси та Полтави, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів, що відбулася 14-15 березня 2024 р. у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти: д. і. н., професор Бачинська О. А.

д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ЗМІСТ

ПАНСЛАВІСТСЬКА ІДЕЯ У ГРОМАДІВСЬКОМУ ТА НАРОДНИЦЬКОМУ РУХАХ В УКРАЇНІ (70-ті рр. ХІХ ст.) <i>Ангельчук Дмитро, Савченко Віктор</i>	8
ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ НА ОДЕЩИНІ В ХІХ ст.. <i>Артюх Ірина</i>	16
ІСТОРІЯ ТОПОНІМУ ОСТРОВА БЕРЕЗАНЬ ЗА ПИСЕМНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ <i>Березанський Антон, Коваленко Оксана</i>	21
ХРЕСТОВИЙ ПОХІД 1443 – 1444 РОКІВ ТА ПОДАЛЬША ДОЛЯ НАРОДІВ НА БАЛКАНАХ ТА ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І (ЗА ДАНИМИ ПИСЕМНИХ ДЖЕРЕЛ) <i>Бруяко Петро, Серета Олександр</i>	25
МИНУЛЕ СТОРОЖИНЕЧЧИНИ ЗА ЕТИМОЛОГІЧНИМИ ТА ПИСЬМОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ <i>Гадинко Олександр</i>	30
ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ В ОДЕСЬКІЙ МІСЬКІЙ ДУМІ ТА УПРАВІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОПОЗИЦІЙ МІСЬКИХ ГОЛІВ ОДЕСИ ІІ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.) <i>Герасименко Вікторія</i>	38
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА <i>Дементій Світлана, Бабенко Людмила</i>	48
ЗАСНУВАННЯ ВЕЛИКОЇ МИХАЙЛІВКИ: ПРОБЛЕМА ДАТУВАННЯ <i>Івис Вілен, Серета Олександр</i>	54
ІСТОРИЧНИЙ ЦЕНТР МІСТА ПОЛТАВИ У ПЕРСПЕКТИВІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК: НА ПРИКЛАДІ БУДІВЛІ КАДЕТСЬКОГО КОРПУСУ <i>Луценко Іван, Бабенко Людмила</i>	60
ЗАСНУВАННЯ ОДЕСИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДАТУВАННЯ	

Артюх І. М.
аспірантка 1 року навчання спеціальності
032 Історія та археологія
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

УДК 373:27-774-75"18"(477.47)(043.2)

ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ НА ОДЕЩИНІ В ХІХ ст.

У представленій публікації показано процес утворення церковно-парафіяльних шкіл в Одесі та передмісті в ХІХ ст. Наведено інформацію стосовно фінансування цих закладів освіти, кількості учнів, викладачів. Показано тенденцію щодо зростання чисельності закладів початкової церковної освіти в регіоні.

Ключові слова: Одеса, передмістя, церковно-парафіяльні школи, освіта, заклади освіти, духовенство.

Упродовж ХІХ ст. православне духовенство відіграло важливу роль у процесі становлення та розвитку освіти в Херсонської єпархії, до якої належала територія Одещини. Цьому значною мірою сприяли архієреї, які очолювали Одеську кафедру, зокрема: Гавриїл (Розанов), Інокентій (Борисов), Дмитрій (Муретов), Никанор (Бровкович) та інші. Вони приділяли значну увагу заснуванню училищ та шкіл при церковних храмах та монастирях, де діти могли отримати початкову освіту, що давало можливість найбільш обдарованим з них у подальшому навчатися в середніх і навіть вищих навчальних закладах.

Учителями в церковно-парафіяльних школах були священнослужителі, які давали учням елементарні знання дисциплін таких як Закон Божий, історія Старого Завіту, читання, письмо та арифметика [1, с. 107].

Перші згадки про відкриття парафіяльних шкіл маємо в 1834 р. У травні проведено молебень у будинку пана титулярного

радника Кольчевського на Молдованці й відкрито парафіяльне училище вищого рівня, яке складалося з 2 класів. А рік по тому 9 травня 1835 р. відкрито парафіяльне училище на Усатівських хуторах [2, с. 161-164]. Його відвідували 20 учнів із Усатівських та Нерубайських хуторів, Великого і Малого Куяльників, Кривої та Фоміної Балки [3, с. 165]. На утримання училища виділено 1958 рублів. У 1858 р. там навчалось 54 хлопчики та 16 дівчаток. Попечителем училища був Гаврило Васильович Добровольський, а вчителем – Феодосій Іванович Золотоухін, який свого часу закінчив курси вчителів, тож мав оклад 660 рублів [4, с. 45].

З кінця 1830-х рр. кількість церковних закладів початкової освіти на Одещині почала дещо зростати. Підтвердженням стало відкриття парафіяльних однокласних училищ для жителів Дальника і Татарки, Великого і Малого Фонтана, Бурлачої Балки і Сухого Лиману, Гнилої та Холодної Балки [3, с. 165].

Так на Великому Фонтані в 1938 р. відкрито парафіяльне училище, на утримання якого виділено 1 358 рублів. Там навчалось 53 учня: 26 хлопчиків та 27 дівчаток. Попечителем став Іван Юрійович Вучина. Вчителькою була Олександра Леонідівна Глембоцька, яка мала статус народної вчительки і отримувала за свою роботу заробітну плату 600 рублів.

У тому ж році було відкрито училище в селищі Гнилої Балки. На його утримання виділено 1 894 рублі. Чисельність учнів поступово зростала і в 1894 р. там навчалось 67 осіб, з яких 53 хлопчика та 14 дівчаток. Попечителем був Гаврило Васильович Добровольський. Закон Божий викладав священник Олексій Жадрицький, який отримував за свою роботу 160 рублів. Вчителями були Євдокія Василівна Горич, яка отримувала 600 рублів, та народний вчитель Марк Димитрович Горич, який мав оклад лише 420 рублів.

23 серпня 1836 р. в Дальнику з'явилося перше для цього району парафіяльне училище. Офіційно його було відкрито після проведення Божої літургії в Свято-Георгіївській церкві і здійснення молебня в будинку, що призначався для училища. Планувалось, що сюди будуть також приходити учні із селища Татарки. Проте чисельність учнів була незначною й становила лише 32 особи: 18 хлопчиків та 14 дівчаток. На утримання

училища виділено 1 822 рублі [5, с. 835-836].

У 1838 р. в Одесі відкрито парафіяльні Канатне чоловіче та Канатне жіноче училища. На утримання кожного з них виділялось по 1 764 рублі. У чоловічому училищі навчалося 70 учнів, а в жіночому 72 учениці. Законоучителем був священник Григорій Никифорович Молдавський. Оплата його роботи складала 300 рублів. У чоловічому училищі вчителями були Катерина Андріївна Добродеева, з окладом 660 рублів, та Анна Андріївна Добродеева з окладом 540 рублів. У жіночому були вчителями Надія Павлівна Чепурковська та Анна Семенівна Семенова з однаковою заробітною платою, яка становила 540 рублів. [4, с. 37-39].

У цьому ж році також було відкрито парафіяльне училище в Татарці, на утримання якого виділялось 1 358 рублів. Там навчалося 49 дітей: 31 хлопчик та 18 дівчаток. Попечителем був Гаврило Васильович Добровольський. Законоучителем – священник Андрій Михайлович Новиков з окладом 160 рублів, а світські предмети викладав учитель Антоній Власович Пароконний, який отримував значно більшу заробітну плату – 660 рублів [4, с. 45].

8 липня 1960 р. вийшла постанова Одеської міської думи про відкриття двох парафіяльних училищ: на Новій Слободці та на Пересипу.

Тож у 1861 р. відкрилися Пересипське чоловіче 1-е та Пересипське жіноче 2-е парафіяльні училища. Їх попечителем був Микола Миколайович Перебіносів. Закон Божий викладав Феодосій Савович Піскунов, який отримував заробітну плату 160 рублів. У Пересипському чоловічому училищі навчалося 82 учня. Вчителями були Марія Семенівна Алексеєва з окладом 720 рублів та Віра Маркеріївна Гребницька з окладом 420 рублів.

У Пересипському жіночому училищі навчалося 75 учениць. Вчителями були Наталія Миколаївна Маслянникова та Євгенія Афанасіївна Аксютиня які отримували відповідно 420 та 480 рублів за свою роботу [4, с. 42].

22 вересня 1860 р. в Одеській міській думі відбулося друге зібрання відносно парафіяльних училищ та недільних шкіл. Прийнято рішення відкрити школу при Стрітенській церкві в

районі Нового ринку та в районі Кривої Балки і запросити священиків для викладання там Закону Божого [6, с. 491].

Відповідно до цього рішення в 1861 році було відкрито Кривобалківське церковно-парафіяльне училище, на утримання якого виділено 1 918 рублів. Там навчалися 57 дітей, серед яких було 44 хлопчика та 13 дівчаток. Законоучителем був священик Михайло Васильович Мирославлев, який отримував за роботу 160 рублів. Вчителі Владислав Олександрович Дубинов та Катерина Георгіївна Дубинова отримували заробітну плату відповідно 660 та 60 рублів [4, с. 37-39].

У 1873 році відкрилися Михайло-Семенівське чоловіче та Михайло-Семенівське жіноче парафіяльні училища. У чоловічому училищі навчалося 194 хлопчика, а в жіночому – 101 дівчинка. Попечителем обох училищ був Павло Степанович Раллі, а законовчителем – Ілля Філіпович Пчюлкін який отримував винагороду 240 рублів.

Учителями в Михайло-Семенівському чоловічому училищі були Петро Олексієвич Дубашевський та Олексій Павлович Панкеев, які мали одинаків оклад – по 480 рублів. Вчителями в Михайло-Семенівському жіночому училищі були Ольга Іванівна Пономаренко та Олена Григорівна Горшкова які отримували заробітну плату в розмірі відповідно 300 та 240 рублів.

Таким чином, простеживши процес становлення церковно-парафіяльних закладів освіти на Одещині, можна стверджувати про його позитивну динаміку впродовж XIX століття. Цьому сприяли як місцева влада так і духовенство Херсонської єпархії. Проте кількість дітей, які навчалися в цих закладах була не високою. Причому, в церковних школах, які відкривалися в самому місті, чисельність учнів була вищою, ніж у передмістях. Сільське населення не охоче віддавало дітей до школи навіть у пореформений період, так як не бачило для них особливих перспектив, пов'язаних з освітою.

Список використаних джерел

1. Діанова Н. М. Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова. Одеса, 2022. 206 с.

2. Одесский вестник. Одесса, 1835. Вып. 41. 22 мая.
3. Одесский вестник. Одесса, 1835. Вып. 42. 25 мая.
4. Справочная книга Одесского учебного округа. Вып. первый. Ч. 1. Издание Управления Одесского учебного округа, 1888. 98 с.
5. Одесский вестник. Одесса, 1836. Вып. 74. 14 сентября.
6. Одесский вестник. Одесса, 1860. Вып. 102. 22 сентября.